UDK 341.645.5(4) ; 347.952.2

*Miloš Radovanović, master**

MERE ZA IZVRŠENJE PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Država članica Saveta Evrope dužna je da izvrši presudu Evropskog suda za ljudska prava u svakom predmetu u kome je stranka. Ta obaveza biće ispunjena ako država isplati dosuđeno pravično zadovoljenje i ako preduzme pojedinačne i opšte mere kojima se strazburška presuda implementira u nacionalni pravni sistem. Sama država je nadležna da izabere te mere, ali konačnu ocenu o tome da li su odabrane mere adekvatne i da li je presuda suda u Strazburu zaista izvršena, daje Komitet ministara Saveta Evrope.

Autor će opisati mere koje su u praksi preduzimane radi izvršenja presuda strazburškog suda, obrazložiti njihovu podelu i objasniti specifične ciljeve koje te mere treba da postignu. Autor će prethodno ukratko izložiti sam postupak nadzora nad izvršenjem presuda Evropskog suda za ljudska prava. U radu su navedeni primeri iz svih država nastalih na području bivše Jugoslavije, s tim što je najviše pažnje posvećeno Republici Srbiji.

Ključne reči: *Evropski sud za ljudska prava. – Komitet ministara Saveta Evrope. – Izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava. – Nadzor nad izvršenjem presuda Evropskog suda za ljudska prava.*

1. UVOD

Pravilo da se sudske odluke moraju izvršavati, koje po praksi Evropkskog suda za ljudska prava (dalje: ECtHR) važi za presude nacionalnih sudova, trebalo bi da važi i za presude samog strazburškog suda. Izvršenje presuda ECtHR jeste jedan od ključnih načina za unapređenje ljudskih prava u državama članicama Saveta Evrope.[1] Strazburška

* Autor je doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, *milos@radovanovic.biz.*

1 E. Lambert Abdelgawed, *The execution of judgments of the European Court of Human Rights*, Council of Europe Punlishing, Strasbourg 2008[2], 5.

presuda kojom je utvrđena povreda ljudskog prava, nije kraj sama za sebe, nego obećanje budućih promena, početak procesa koji bi trebalo da omogući da se ljudska prava i slobode efektivno ostvaruju.[2]

Sistem nadgledanja izvršenja, odnosno postupanja po presudama čini da sistem zaštite ljudskih prava pred ECtHR zaista bude delotvoran. Na taj način u potpunosti je zaokružena pravna zaštita koju pojedinac može ostvariti pred strazburškim sudom.[3] Ugled tog sistema u velikoj meri zavisi od izvršavanja presuda ECtHR, kao i od poštovanja oduka organa Saveta Evrope.[4] Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje: Konvencija) postala je ugaoni kamen evropskog političkog okruženja baš zbog toga što se izvršenje svake pojedine presude, kojom se usvaja predstavka, pažiljivo i sistematski prati.[5]

Države članice obavezne su da se povinuju svakoj presudi ECtHR u svakom predmetu u kome su stranke.[6] Strazburškom presudom utvrđuje se postojanje povrede ljudskog prava u jednom konkretnom slučaju. Presude ECtHR zbog toga su po svojoj prirodi deklaratorne.[7] Sud u Strazburu, osim što može konstatovati povredu prava zajemčenog Konvencijom, u principu može samo dosuditi naknadu štete zbog te povrede (*just satisfaction*).[8]

---

2 F. Tulkens, „Execution and effects of judgments of the European Court of Human Rights: the role of the judiciary", Dialogue between judges, Strazbur, 2006, 23, *https://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2006_ENG.pdf*, 14.8.2018.

3 N. Plavšić, *Zaštita pojedinca pred Komitetom za ljudska prava i pred Evropskim sudom za ljudska prava,* doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 344, *http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/7535/ Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y*, 14.8.2018.

4 Committee of Ministers, „Resolution DH (97) 184 Concerning the Judgment of the European Court of Human Rights in Case of Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis against Greece", 20. mart 1997, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Stran%20Greek%22],%22display%22:[2],%22EXECIdentifier%22:[%22001–55737%22],%22EXECDocumentTypeCollection%22:[%22CEC%22]}*, 28.8.2018.

5 J. Omejac, „Izvršenje presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 5–6/2012, 1915.

6 Čl. 46, st. 1 Konvencije.

7 D. Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, JP Službeni glasnik, Beograd 2008, 89.

8 M. Paunović, S. Carić, *Evropski sud za ljudska prava – nadležnost i postupak*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2007², 94.

Celokupna „mašinerija" Saveta Evrope ustanovljena na osnovu Konvencije služi za supsidijarnu zaštitu ljudskih prava. Prava zajemčena Konvencijom trebalo bi da se efikasno primenjuju u državama članicama. Način na koji bi to trebalo učiniti sama Konvencija ne određuje. Izbor je ostavljen nacionalnim vlastima. Organi država članica u boljoj su poziciji nego međunarodne institucije da odaberu najcelishodniji put za implementaciju ljudskih prava u nacionalni sistem. Domaći organi poznaju život u svojoj zemlji i znaju koja sve sredstva i mogućnosti mogu da upotrebe da bi se konvencijske odredbe o ljudskim pravima oživotvorile.[9]

Ipak, Konvencija nameće državama članicama obavezu da pod nadzorom Komiteta ministara Saveta Evrope usvoje mere da ostvare prava aplikanta, koja su po oceni strazburškog suda bila povređena. Takve mere moraju se preduzeti i radi ostvarenja prava drugih lica koja se nalaze u istom položaju kao aplikant.[10] Efikasna implementacija presuda ECtHR posledično smanjuje broj novih predstavki u Strazburu.

Autor će se u ovom radu baviti merama koje se preduzimaju radi implementacije presude ECtHR u domaći pravni sistem. Akcenat će biti stavljen na zemlje nastale na teritoriji bivše Jugoslavije, posebno na Srbiju.

2. NADZOR NAD IZVRŠENJEM PRESUDA ECTHR

2.1. Organi za nadzor nad izvršenjem presuda ECtHR

Savet Evrope podelio je nadležnost između ECtHR, kome pripada sudska uloga, i Komiteta ministara, koji obavlja izvršna ovlašćenja.[11] Konvencijom je propisano da Komitet ministara Saveta Evrope nadgleda izvršenje presuda ECtHR.[12]

9 ECtHR, presuda *Sisojeva and others v. Latvia*, 15. januar 2007, broj predstavke 60654/00, § 90.

10 ECtHR, presuda *Kurić and others v. Slovenia,* 12. mart 2014, broj predstavke 26828/06, § 132.

11 M. Bussararin Ericson, *The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights*, Master's Thesis, Uppsala Universitet – Department of Law, *http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:914392/FULLTEXT01.pdf*, 13, 25.8.2018.

12 Vid. čl. 46 st. 2 Konvencije.

Svaka država članica Saveta Evrope ima po jednog predstavnika u Komitetu Ministara. Predstavnici u Komitetu ministara su ministri spoljnih poslova.[13] Iako je Komitet ministara po svom sastavu jedno političko telo, on je na planu izvršenja presuda pokazao visok stepen efikasnosti i u materiji izvršenja presuda postupa upravo kao pravosudni organ.[14] Redovne aktivnosti Komiteta ministara u sedištu Saveta Evrope obavljaju se na nivou zamenika ministara (*Minister's Deputies*). Ministri spoljnih poslova stalno su predstavljeni zamenicima akreditovanim pri Savetu Evrope, zbog čega se može reći da je Komitet ministara u stalnom zasedanju.[15]

Komitet ministara, prilikom nadgledanja da li su adekvatne mere za izvršenje presuda preduzete, dobija pomoć i savete od Odeljenja za izvršenje presuda ECtHR (*Department for the Execution of Judgments of the ECtHR)*. Takođe, ovo odeljenje pruža podršku državama članicama, kako bi se postigla puna, efektivna i brza implementacija presuda ECtHR u nacionalne pravne sisteme.[16] Odeljenje za izvršenje presuda ECtHR jeste unutrašnja organizaciona jedinica Sekretarijata Saveta Evrope.[17]

Komitet ministara prilikom nadzora nad izvršenjem presude ispituje da li je novčani iznos dosuđen kao pravično zadovoljenje (*just satisfaction*) isplaćen, da li je država preduzela pojedinačne mere kako bi se utvrđena povreda sanirala i podnosilac doveo, koliko god je to moguće, u stanje koje je prethodilo kršenju subjektivnog prava, i da li

13 Čl. 14 Statuta Saveta Evrope.

14 D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, JP Službeni glasnik, Beograd 2012, 428.

15 D. Popović (2008), *op. cit.* fn. 8.

16 Council of Europe, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, *https://www.coe.int/en/web/execution/presentation-of-the-department*, 26.8.2018.

17 Odeljenje za izvršenje presuda ECtHR u organizacionoj šemi Sekretarijata Saveta Evrope zauzima mesto unutar Direktorata za ljudska prava (*Human Rights Directorate*), a taj Direktorat deo je Opšteg direktorata za ljudska prava i vladavinu prava (*Directorate General Human Rights and Rule of Law*). Opšti direktorat za ljudska prava i vladavinu prava jeste prvi od tri opšta direktorata (*Directorates-General*) na koje je podeljen Sekretarijat Saveta Evrope. Vid. Council of Europe, Directorate General Human Rights and Rule of Law (DGI), organizational chart, *https://rm.coe.int/16806bee46*, 26.8.2018. i Council of Europe, Secretariat, *https://www.europewatchdog.info/en/structure/secretariat/*, 26.8.2018.

je država respondent usvojila opšte mere koje bi mogle da spreče slične povrede Konvencije u budućnosti.[18]

2.2. Postupak nadzora nad isplatom pravičnog zadovoljenja

Konvencija ovlašćuje ECtHR da licu kome su povređena prava zajemčena Konvencijom ili protokolima uz nju dosudi pravično zadovoljenje.[19] Ovo pravično zadovoljenje sastoji se u naknadi štete koju je pretrpeo podnosilac i u naknadi troškova koje je on imao u postupku pred sudom u Strazburu. ECtHR odlučuje o pravičnom zadovoljenju, odnosno o naknadi štete i troškova postupka.[20]

Nadzor nad izvršenjem isplate dosuđenog novčanog iznosa veoma je jednostavan. Zastupnik države na propisanom obrascu (*just satisfaction form*) obaveštava Odeljenje za izvršenje presuda ECtHR da je isplata izvršena. Odeljenje evidentira prijem tog obrasca, a obrazac se smatra i dokazom o isplati. Odeljenje za izvršenje presuda ECtHR na svom internet sajtu bez odlaganja objavljuje informacije o isplati. Ako aplikant ospori činjenicu da mu je isplaćeno pravično zadovoljenje, Odeljenje za izvršenje presuda će pitanje isplate raspraviti sa predstavnikom države, a o činjenici da isplata nije izvršena može obavestiti Komitet ministara. Ako aplikant ne ospori isplatu u roku od dva meseca od dana kada je država dostavila obrazac *just satisfaction form*, smatraće se da je iznos dosuđen presudom ECtHR uredno plaćen.[21]

2.3. Postupak nadzora nad izvršenjem nenovčanih mera

Postupak nadzora nad preduzimanjem nenovčanih mera potrebnih za izvršenje presude ECtHR znatno je komplikovaniji od postupka

18 Pravilo 6 st. 2 Pravila Komiteta ministara za nadzor nad izvršenjem presuda i uslova prijateljskih poravnanja (*Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements*). Navedena pravila Komitet ministara je usvojio 10. maja 2006. godine i dopunio 18. januara 2017. godine. Vid. *https://rm.coe.int/16806eebf0*, 26.8.2018.

19 Vid. čl. 41 Konvencije.

20 A. Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima – komentar*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2006, 464.

21 Council of Europe, Ministers' Deputies, „Information documents CM/Inf/DH(2010)37, Supervision of the execution of judgments and decisions of ECtHR: implementation of the Interlaken Action Plan – Modalities for a twin-track supervision system", 13–14, *https://rm.coe.int/16804a327f*, 26.8.2018.

nadzora nad isplatom pravičnog zadovoljenja. Organi Saveta Evrope treba da procene da li se strazburška presuda može implementirati u nacionalni pravni sistem merama koje država namerava da preduzme, ali i da utvrde da li su odgovarajuće mere za izvršenje presude zaista sprovedene. Komitetu ministara i Odeljenju za izvršenje presuda ECtHR to je mnogo teže da učine, nego da ispitaju da li je pravično zadovoljenje isplaćeno.

Postupak po kome Komitet ministara nadzire sprovođenje nenovčanih mera za izvršenje presuda ECtHR jeste standardizovan. Radni metodi Komiteta ministara[22] podrazumevaju da država putem standardizovanih obrazaca – akcionog plana i akcionog izveštaja, obaveštava Komitet ministara o tome šta namerava da učini radi implementacije presude u nacionalni pravni sistem, odnosno o tome šta je već obavila.[23]

Akcioni plan jeste dokument u kome se navode mere koje država planira da preduzme kako bi izvršila presudu strazburškog suda. Akcioni izveštaj jeste dokument kojim država obaveštava Komitet ministara o merama koje je već preduzela u cilju izvršenja presude ECtHR.[24]

Zastupnik Srbije pred ECtHR komunicira sa Savetom Evrope, odnosno sa Komitetom ministara i Odeljenjem za nadzor nad izvršenjem presuda ECtHR, u postupku nadgledanja implementacije presuda strazburškog suda. Svaki akcioni plan i akcioni izveštaj podnet u

22 Radni metodi Komiteta ministara za nadzor nad izvršenjem presuda ECtHR dostupni su na sjatu Odeljenja za izvršenje presuda ECtHR (*Department for Execution of Judgments of European Court of Human Rights*). Vid. *http://www.coe.int/en/web/execution/rules-and-working-methods*, 15.9.2018.

23 U zaključcima zauzetim na Visokoj konferenciji Saveta Evrope održanoj 25–26. marta 2015. godine u Briselu, akcioni planovi i akcioni izveštaju pominju se kao „ključno sredstvo dijaloga između Komiteta ministara i država članica". Vid. Council of Europe, „High-Level Conference on the Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility", 141, *https://edoc.coe.int/en/conferences-on-the-future-of-the-european-court-of-human-rights/7176-high-level-conference-on-the-implementation-of-the-european-convention-on-human-rights-our-shared-responsibility.html*, 15. septembar 2018.

24 Council of Europe, Ministers' Deputies, „Information documents CM/Inf/DH(2009)29-rev, Action Plans – Action Reports Definitions and Objectives", *https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805adb*, 14, 15.9.2018.

postupku izvršenja presude ECtHR donete protiv Srbije, podneo je zastupnik Republike Srbije pred ECtHR.[25]

Nakon što se Komitet ministara u jednom predmetu uveri da je odgovorna država preduzela sve neophodne aktivnosti kako bi se povinovala konkretnoj presudi ECtHR, odnosno kako bi u svoj pravni sistem implementirala tu presudu, doneće završnu rezoluciju (*final resolution*).[26] Komitet ministara završnom rezolucijom konstatuje da je država respondent preduzela sve mere kako bi izvršila presudu strazburškog suda. Postupak nadgledanja okončava se – zatvara, donošenjem završne rezolucije.[27] Država akcionim izveštajem Komitetu ministara predlaže da donese završnu rezoluciju.[28]

Komitet ministara u nekim predmetima postupanje države po presudi ECtHR, može pratiti sa pojačanom pažnjom, „po pojačanoj proceduri" (*enhanced procedure*). Komitet ministara u takvim predmetima može donositi odluke (*decisions*). Cilj tih odluka jeste da ukažu na ostvareni napredak u implementaciji presude u nacionalni pravni sistem (npr. da popiše aktivnosti koje je odgovorna država već preduzela). Takođe, Komitet ministara tim odlukama ukazuje na probleme i pitanja od značaja za izvršenje strazburške presude, koje država još nije rešila (*outstanding issues*).[29]

---

25 Npr. akcioni plan za izvršenje presude *Mitrović v. Serbia* od 21. marta 2017, broj predstavke 52142/12, podnet 6. marta 2018, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2018)230E%22]}*, 15.9.2018, i akcioni izveštaj o izvršenju presude *Joksimović v. Serbia* od 12. juna 2012, broj predstavke 37929/10, podnet 19. marta 2015, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2015)330E%22]}*, 23.9.2018.

26 Pravilo 17 Pravila Komiteta ministara za nadzor nad izvršenjem presuda i uslova prijateljskih poravnanja.

27 Npr. Committee of Ministers, Resolution CM/ResDH(2018)94 od 15. marta 2018, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001–181946%22]}*, 15.9.2018.

28 Council of Europe, Directorate General Human Rights and Rule of Law, Directorate of Human Rights, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, „Guide for drafting action plans and reports", 12, *https://rm.coe.int/guide-drafting-action-plans-reports-en/1680592206*, (dalje: *Guide for drafting action plans and reports*), 10.9.2018.

29 Council of Europe, Ministers' Deputies, „Information documents CM/Inf/DH(2010)37, Supervision of the execution of judgments and decisions of ECtHR: implementation of the Interlaken Action Plan – Modalities for a twin-track supervision system", 5.

Među-rezolucija (*interim resolution*) jeste akt koji Komitet ministara može doneti, ako prilikom nadzora oceni da odgovorna država ne izvršava uredno presudu strazburškog suda. Komitet ministara među-rezolucijom pokazuje zabrinutost u pogledu implementacije presude ECtHR u nacionalni pravni sistem.[30] Savet Evrope, u dosadašnjoj praksi, najveći stepen nezadovoljstva zbog nepoštovanja presuda strazburškog suda, iskazivao je u formi među-rezolucije Komiteta ministara. Prema državama koje su nastale na teritoriji bivše Jugoslavije među-rezolucije donošene su u predmetu Sejdić i Finci potiv Bosne i Hercegovine[31] i u predmetu Zorica Jovanović protiv Srbije.[32] Konvencija omogućavaja da se protiv države, koja uporno odbija da se povinuje presudi ECtHR, pokrene postupak čiji je značaj veći od među-rezolucije.[33] Takav postupak pokrenut je samo jednom i to protiv Azerbejdžana.[34]

---

30 Pravilo 16 Pravila Komiteta ministara za nadzor nad izvršenjem presuda i uslova prijateljskih poravnanja.

31 Committee of Ministers, Interim Resolution CM/ResDH(2011)291 od 2. decembra 2011, *https:// hudoc.exec.coe.int/eng#_ftn1*, 8.9.2018, Committee of Ministers, Interim Resolution CM/ResDH(2012)233 od 6. decembra 2012, *https:// hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001–116586%22]}*, 8.9.2018, i Committee of Ministers, Interim Resolution CM/ResDH(2013)259 od 5. decembra 2013, *https://hudoc.exec.coe. int/eng#{%22EXEC Identifier%22: [%22001–140759%22]}*, 8.9.2018.

32 Council of Europe, Committee of Ministers, Interim Resolution CM/ResDH (2017)292 od 21. septembra 2017, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECId entifier%22:[%22001–177639%22]}*, 8.9.2018.

33 Odredbom čl. 46 st. 4 Konvencije propisuje da ako Komitet ministara smatra da neka visoka strana ugovornica odbija da se povinuje pravnosnažnoj presudi u predmetu u kome je stranka, on može, nakon što zvanično obavesti tu visoku stranu ugovornicu, a na osnovu odluke usvojene dvotrećinskom većinom glasova predstavnika u Komitetu ministara, da se obrati ECtHR sa pitanjem da li je ta visoka strana ugovornica propustila da ispuni svoju obavezu povinovanja presudi. St. 5 istog člana predviđa da ako ECtHR utvrdi da postoji povreda obaveze izvršenja presude, upućuje predmet Komitetu ministara radi razmatranja mera koje bi trebalo preduzeti.

34 ECtHR, Registrar of the Court, „New infringement procedure used for first time over 2014 judgment against Azerbaijan on opposition politician Mammadov", 14. decembar 2017, *https://hudoc.echr.coe.int/eng-press# {%22sort%22: [%22kpdate%20Descending%22],%22languageisocode%22:[%22ENG% 22],%22locations%22:[%22AZE%22],%22itemid%22:[%22003–5951567 –7605836%22]}*, 8.9.2018.

3. POJEDINAČNE MERE ZA IZVRŠENJE PRESUDE ECTHR

3.1. Ponavljanje postupka u kome je došlo do povrede prava

Pojedinačna mera koja se preduzima radi izvršenja presude ECtHR, a koja izaziva najveću pažnju, jeste ponovno otvaranje postupka (*reopening of proceedings*), tj. ponavljanje postupka u kome je stranci prekršeno pravo zajemčeno Konvencijom. Komitet ministara u svojoj praksi uočio je da ponovno otvaranje postupka često jeste najefikasnija, a u nekim situacijama i jedina mera koju treba preduzeti kako bi se podnosilac doveo u stanje koje je prethodilo povredi Konvencije. Zbog toga je pozvao države članice Saveta Evrope da u nacionalne pravne sisteme uvedu mogućnost ponavljanja postupka u slučaju kada ECtHR utvrdi povredu prava.[35]

Po pravu Republike Srbije presuda ECtHR jeste osnov zbog koga stranka može da traži ponavljanje parničnog, upravnog, prekršajnog postupka ili upravnog spora.[36] U krivičnom postupku presuda strazburškog suda jeste razlog zbog koga Republički javni tužilac, okrivljeni, odnosno njegov branilac može da podnese zahtev za zaštitu zakonitosti.[37] Ponavljanje postupka, odnosno ponovno razmatranje predmeta pred nacionalnim sudovima, jeste mera koja se često preduzima prilikom izvršavanja presude u kojoj je ECtHR utvrdio povredu prava na pravično suđenje.[38]

---

35 Vid. Preporuku Komiteta ministara broj R (2000) 2 od 19. januara 2000. godine, *http://sutyajnik.ru/rus/cases/law/ Recommendation _No_R_2000_2_eng.htm*, 6.8.2018.

36 Vid. čl. 426 tač. 11 Zakona o parničnom postupku (*Službeni glasnik RS*, br. 72/11, 5/13, 74/13 i 55/14), čl. 176 st. 1 tač. 12 Zakona o opštem upravnom postupku (*Službeni glasnik RS*, broj 18/16), čl. 280 st. 1 tač. 5 Zakona o prekršajima (*Službeni glasnik RS*, br. 65/13, 13/16 i 98/2016) i čl. 56 st. 1 tač. 7 Zakona o upravnim sporovima (*Službeni glasnik RS*, br. 111/09).

37 Vid. čl. 483 i 485 st. 1 tač. 3 Zakonika o krivičnom postupku (*Službeni glasnik RS*, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14).

38 Npr. jedina pojedinačna mera koju je trebalo preduzeti radi izvršenja presude ECtHR *Motion Pictures Guarantors v. Serbia*, 8. jun 2010, broj predstavke 28353/06, bila je ponavljanje parničnog postupka. Vid. Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR, akcioni izveštaj od 17. januara 2013. godine, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2013)120E%22]}*,

3.2. Ostale pojedinačne mere

Pojedinačne mere koje bi trebalo preduzeti radi otkanjanja posledica povrede Konvencije po samog podnosioca mogu biti veoma raznolike. U različitim slučajevima potrebno je preduzeti drugačije mere kako bi se sanirale posledice povrede prava po aplikanta. Ne postoji zatvoren spisak tih mera.

Bezuslovno puštanje podnosica na slobodu može biti mera koju je neophodno hitno preduzeti u cilju izvršenja presude ECtHR.[39] Država u nekim slučajevima može svršiti obavezu da se povinuje presudi strazburškog suda tako što će iz kaznene evidencije izbrisati podatke o krivičnoj osudi.[40] Poništaj pojedinačnog akta državnog organa donetog protiv podnosioca, katkad jeste ključna individualna mera kojom se strazburška presuda realizuje u praksi. Bosna i Hercegovina u cilju izvršenja presude *Al Husini*,[41] poništila je odluku o deportaciji aplikanta u Siriju.[42]

7.9.2018. Ponavljanje krivičnog postupka bila je mera potrebna radi otklanjanja povrede prava na pravično suđenje utvrđene presudom ECtHR *Šebalj v. Croatia*, 28. jun 2011, broj predstavke 4429/09. Vid. Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, akcioni plan od 24. aprila 2017. godine, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2017)484E%22]}*, 8.9.2018.

39 Komitet ministara Saveta Evrope odlukom CM/Del/Dec(2017)1288/H46–2, koja je doneta na sednici 6–7. juna 2017. godine, pozvao je vlasti Republike Azerbejdžan da, u cilju izvršenja presude ECtHR *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan,* 13. oktobar 2014. godine, broj predstavke 15172/13, bezuslovno puste podnosioca na slobodu bez daljeg odlaganja, *https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168071b99a*, 23.9.2018.

40 Turske vlasti su u cilju izvršenja presuda ECtHR u 32 predmeta, koje su donošene u periodu od 8. jula 1999. do 27. septembra 2005. godine i koje su se ticale slobode izražvanja, *ex officio* izvršile brisanje podataka iz kaznene evidencije. Ograničenja političkiih i građanskih prava podnosilaca, koji su bili neosnovano osuđeni i kojima je Republika Turska povredila slobodu izražvanja, na taj način su prestala. Vid. Council of Europe, Committee of Ministers, Resolution ResDH (2006) 79 of 20 December 2006, Appendix to Resolution, *https://hudoc.echr.coe.int/ eng#{%22itemid%22:[%22001–79191%22]}*, 8.9.2018.

41 ECtHR, *Al Husini v. Bosna and Hercegovina*, 7. februar 2012, broj predstavke 3727/08.

42 Ministarstvo za ljudska prava i izbeglice Bosne i Hercegovine, Ured zastupnika/agenta pred Europskim sudom za ljudska prava, akcioni izveštaj od 23. oktobra 2016. godine, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2016)1227E%22]}*, 9.9.2018.

Radi izvršenja presude strazburškog suda nekada je potrebno preduzeti i aktivne, pozitivne pojedinačne mere. Npr. Bosna i Hercegovina, preko svog ministarstva spoljnih poslova, aktivno je tražila pristanak od nekoliko različitih država da podnosilac *Al Husini* bude deportovan u jednu od njih.[43] Primer pozitivne pojedinačne mere preduzete u cilju sanacije povrede prava na suđenje u razumnom roku i prava na imovinu, do kojih je došlo usled neefikasnosti izvršnog suda, jeste nastavak izvršnog postupka pred javnim izvršteljem, umesto pred sudom, i obaveštavanje izvršitelja o presudi ECtHR.[44]

3.3. Pojedinačne mere u slučaju kada je nemoguće otkloniti posledice povrede

Povreda ljudskog prava zajemčenog Konvencijom može proizvesti posledice koje nije moguće otkloniti. Međutim, država bi ipak trebalo da preduzima nenovčane mere kako bi se te posledice po aplikanta koliko-toliko sanirale.

U slučaju podnosioca Živote Milanovića, sledbenika Hare Krišna religije iz Jagodine, nije bilo moguće uspostaviti stanje koje je prethodilo povredi ljudskih prava. Nepoznati napadači, u periodu od septembra 2001. do juna 2007. godine, izveli su niz napada na ovog podnosioca. U nekim napadima dolazilo je i do telesnih povreda (ubodi u stomak i nanošenje nožem ogrebotina u obliku krsta na temenu). Presudom ECtHR utvrđena je povreda zabrane mučenja, prava na pravično suđenje i zabrane diskriminacije. Strazburški sud ocenio je da nadležni organi Republike Srbije u ovom slučaju nisu sproveli odgovarajuću istragu, te da je zato Srbija odgovorna za povredu Konvencije.[45]

Nakon donošenja presude u ovom predmetu, policijski organi Republike Srbije sproveli su provere neformalnih desničarskih grupa u cilju otklanjanja utvrđenih povreda prava. Policija je takođe proverila i

43 *Ibid.*

44 Ove mere su preduzete radi izvršenja presude ECtHR, *EVT company v. Serbia*, 21. septembar 2007. godine, broj predstavke. Vid. Zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava, izmenjeni akcioni plan od 16. marta 2017. godine, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2017)337E%22]}*, 9.9.2018.

45 ECtHR, presuda *Milanović v. Serbia*, 14. decembar 2010, broj predstavke 44614/07.

osobe koje su počinile slična krivična dela, a stanuju u blizini aplikanta. Bez obzira na sve napore, nije se došlo do saznanja o napadačima. Ipak se može smatrati da je Republika Srbija izvršila potrebnu pojedinačnu meru za saniranje utvrđene povrede, zato što obaveza države da sprovede efikasnu istragu nije obaveza rezultata nego obaveza sredstava.[46]

Neke nenovčane mere uopšte ne otklanjaju posledice povrede, nego imaju simboličan značaj. Primer za to bilo bi javno izvinjenje ministra spoljnih poslova Makedonije upućeno Kalidu El-Masriju, aplikantu koji je bio žrtva teških povreda ljudskih prava.[47]

46 Vid. Zastupnik Republike Srbija pred Evropskim sudom za ljudska prava, ažurirani akcioni plan od 15. decembra 2016. godine, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2016)1433E%22]}*, 9.9.2018.

47 U presudi *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, 13. decembar 2012, broj predstavke 39630/09, ECtHR utvrdio je drastične povrede ljudskih prava. Makedonske snage bezbednosti uhapsile su podnosioca 31. decembra 2003. godine i tajno ga predali službenicima CIA. Službenici CIA podnosioca su držali lišenog slobode u jednom hotelu u Skoplju, gde su ga ispitivali o navodnim vezama sa islamskim terorističkim organizacijama. Nakon 23 dana lišenja slobode u hotelu, podnosilac je tajnim avionskim letom, preko Bagdada prebačen u Avganistan. Na skopskom aerodromu, neposredno pre poletanja, podnosilac je bio izložen torturi. Podnosilac je u Avganistanu bio zatvoren i ispitivan o povezanosti s terorističkim organizacijama. Sa podnosiocem je za vreme lišenja slobode postupano na neljudski i ponižavajući način. Pet meseci nakon lišenja slobode podnosilac je avionom prebačen na aerodrom Majka Tereza u Tirani. Odatle su nepoznati muškarci podnosioca s povezom preko očiju, automobilom dovezli u blizinu albansko makedonske granice. Podnosilac je tamo pušten na slobodu. ECtHR je utvrdio da je Makedonija odgovorna za nezakonito lišenje slobode podnosioca, za neljudske i ponižavajuće postupke kojima je on bio izložen, kao i za predaju aplikanta vlastima Sjedinjenih Američkih Država iako je postojao stvarni rizik da će on dalje biti podvrgnut mučenju, odnosno nečovečnom ili ponižavajućem postupanju. ECtHR podnosiocu predstavke je dosudio pravično zadovoljenje visine 60.000,00 evra. Komitet ministara Saveta Evrope ocenio je da bi najviši državni zvaničnici Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, kao pojedinačnu meru u cilju otklanjanja izuzetno ozbiljnih povreda ljudskih prava, u ovom slučaju podnosiocu trebalo i da upute javno izvinjenje. Vid. Council of Europe, Committee of Ministers, *Decision CM/Del/Dec(2017)1302/H46–29* od 7. decembra 2017, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22CM/Del/Dec(2017)1302/H46–29E%22]}*, 9.9.2018. Nikola Dimitrov, aktuelni ministar inostranih poslova Republike Makedonije, 26. marta 2018. godine uputio je izvinjenje aplikantu u ime makedonske vlade. Vest o tom izvinjenju preneli su renomirani svetski mediji, kao što su *Euronews*, *The New York Times* i *Washington Post.* Vid. Bureau for Representation of the Republic of Macedonia before the European Court of Human Rights, Revised action plan od 11.

4. IZOLOVANI SLUČAJEVI

Država je dužna da opštom merom popravi sistemski ili strukturalni nedostatak u nacionalnom pravnom sistemu, koji je doveo do povrede subjektivnog prava utvrđene presudom ECtHR.[48] Međutim, kršenje subjektivnog prava zajemčenog Konvencijom ne mora biti posledica strukturalnog i sistemskog nedostatka u pravnom sistemu države članice.

Slučaj u kome dođe do povrede ljudskog prava može se smatrati izolovanim slučajem ako je povreda suštinski povezana samo sa specifičnim okolnostima konkretne situacije.[49] Skup prilika i okolnosti u izolovanom slučaju toliko je atipičan, da slična povreda nije verovatna u budućnosti. Prevencija kršenja subjektivnih prava ne zahteva od države da preduzima neke opšte mere.

Država u izvesnom smislu ima ineteres da povredu ljudskog prava za koju je odgovorna prikaže kao izolovan događaj. Nije dovoljno da država iznese prostu tvrdnju da povreda nije posledica strukturalnog i sistemskog nedostatka u nacionalnom pravu. Neophodno je da država u akcionom planu ili izveštaju istakne neuobičajene, odnosno jedinstvene okolnosti slučaja koje ukazuju da se slična povreda neće ponoviti.[50]

ECtHR je u predmetu Radunović utvrdio da je Crna Gora podnosiocima povredila pravo na pravično suđenje. Crnogorski sudovi uskratili su pravično suđenje tako što su odbacili tužbe, kojima su podnosioci kao bivši zaposleni u Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici, pokrenuli radi spor protiv svog poslodavca. Tužbe, kojim je traženo vraćanje na rad i naknada štete zbog nezakonitog otkaza, odbačene su zbog imuniteta strane države.[51] U postupku izvršenja presude Radunović, zastupnik Crne Gore pred ECtHR, tražio je od Vrhovnog suda Crne Gore obaveštenje da li pred crnogorskim sudovi-

aprila 2018, 3–4, *https://rm.coe.int/1318th-meeting-june-2018-dh-action-plan-11-04–2018-communication-from-/16807b8906*, 23.9.2018.

48 D. Forst, „The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights – Limits and Ways Ahead", *ICL Journal*, No. 3/2013, 8, *https://www.icl-journal.com/media/ICL_Thesis_Vol_7_3_13.pdf*, 19.11.2017.

49 *Guide for drafting action plans and report*, 12.

50 *Ibid.*

51 ECtHR, *Radunović and others v. Montenegro*, 25. oktobar 2016, broj predstavke 45197/13, 53000/13 i 73404/13.

ma teče još neka parnica koja se tiče imuniteta strane države kao poslodavca. Nakon što mu je Vrhovni sud saopštio da nema više takvih parničnih postupaka, crnogorski družavni agent izvestio je Komitet ministara da je slučaj Radunović izolovani slučaj i da je povreda prava ograničena samo na podnosioce predstavke. Zbog toga nije bilo potrebno da se radi prevencije sličnih povreda prava preduzimaju opšte mere, kao što su izmene zakona i promena sudske prakse.[52]

5. OPŠTE MERE ZA IZVRŠENJE PRESUDA ECTHR

5.1. Zakonske izmene

Polovina opštih mera, koje su u praksi preduzimale države, sastoji se u zakonodavnim promenama. Nedostaci u zakonu mogu biti uzrok kršenja ljudskih prava zbog toga što su same zakonske odredbe u direktnoj suprotnosti s Konvencijom ili dodatnim protokolima, ali i zbog praznina u nacionalnom pravnom poretku.[53]

Dekriminalizacija određenog ponašanja može predstavljati opštu meru kojom se strazburška presuda implementira u nacionalni pravni sistem.[54] Amnestija takođe može biti opšta mera potrebna za izvršenje presude ECtHR.[55]

52 Zastupnik Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, akcioni izveštaj Radunović i drugi protiv Crne Gore od 19. juna 2017, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXEC Identifier%22:[%22DH-DD(2017)719E%22]}*, 10.9.2018.

53 D. Forst, *op. cit*., 9.

54 ECtHR je u slučaju *Dudgeon v. The United Kingdom* utvrdio da odredba krivičnog propisa Severne Irske, po kojoj je kažnjiv homoseksualni odnos između odraslih muškaraca, predstavlja neopravdano mešanje u pravo na privatni život podnosioca predstavke. Odgovorna država uskladila je nacionalno pravo sa presudom iz ovog predmeta, tako što je izmenila krivični propis Severne Irske. Po tim izmenama dobrovoljni homoseksualni čin između dva odrasla muškarca prestao je da bude kažnjiv. Komitet ministara okončao je nadzor nad izvršenjem presude *Dudgeon* nakon što ga je vlada Ujedinjenog Kraljevstva obavestila o predmetnoj izmeni zakona. Vid. ECtHR, *Dudgeon v. The United Kingdom*, 22. oktobar 1981, broj predstavke 7525/76, § 14, 41 i 60 i Committee of Ministers, Resolution CM/ResDH(83)'13 od 27. oktobar 1983, u: Council of Europe, *Year book of the Europan Convention of Human Rights*, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht, 1983, 553.

55 U postupku po predstavci koju je podneo bugarski državljanin Ivalio Stefanov, član sekte Jehovini svedoci, utvrđeno je da je Bugarska povredila Konvenciju. Bugarski sudovi su u krivičnom postupku koji je prethodio izjavljivanju

ECtHR je u većem broju presuda donetih protiv Srbije utvrdio povredu prava na pravično suđenje, odnosno suđenje u razumnom roku i prava na imovinu, zbog nedelotvornog izvršnog postupka protiv društvenih preduzeća, subjekata privatizacije u restrukturiranju. Izvršni postupci vodili su se radi naplate potraživanja iz radnog odnosa.[56] Komitet ministara ukazao je da je neizvršavanje srpskih presuda donetih protiv društvenih preduzeća problem od velikog značaja.[57]

Postojao je sistemski nedostatak u pravu Republike Srbije, koji je doprineo nastupanju povrede prava na pravično suđenje, suđenje u razumnom roku i prava na imovinu u ovakvim slučajevima. Taj nedostatak bio je u propisu kojim se uređuje promena vlasništva društvenog kapitala. Zakonom je bilo zabranjeno da se od donošenja odluke o restrukturiranju društvenog preduzeća, subjekta privatizacije, do dana donošenja odluke o okončanju restrukturiranja, protiv tog subjekta odredi ili sprovede prinudno izvršenje. Takođe je bio predviđen obavezan prekid izvršnog postupka u kome je takvo preduzeće dužnik.[58]

Zakonom o izvršenju i obezbeđenju iz 2011. godine bilo je propisano da se „odredbe drugih zakona koje propisuju prekid ili odlaganje izvršnog postupka neće primenjivati u izvršnom postupku koji se

predstavke, osudili aplikanta zbog toga što je odbio da ispuni vojnu obavezu. Krivična osuda je izrečena, iako se podnosilac pozivao na prigovor savesti i isticao da iz verskih razloga ne može da služi vojsku. Nakon što je ECtHR rešio predmet *Stefanov v. Bulgaria*, bugarski parlament (*Народно събрание на Репуб лика Бълпария*) doneo je Zakon o amnestiji, koji predviđa obustavljanje krivičnog gonjenja i izvršenja kazne, kao i prestanak pravnih posledica osude za okrivljene, odnosno osuđene, koji su odbili vojnu obavezu zbog slobode misli, savesti i veroispovesti. Komitet ministara, između ostalog i zbog ove amnestije, zaključio je da se Bugarska uredno povinovala strazburškoj odluci u predmetu Stefanov. Vid. ECtfHR, *Stefanov v. Bulgaria*, 3. maj 2001, broj predstavke 32438/96, § 7–10 i Committee of Ministers, Resolution Res/DH(2004)32 od 15. juna 2004, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22 EXECIdentifier %22:[%22001–56371%22]}*, 14.9.2018.

56 Npr. presuda ECtHR *Kačapor and others v. Serbia*, 15. januar 2008, broj predstavke 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 i 3046/06 i presuda ECtHR *Crnišanin and others v. Serbia,* 13. januar 2009, broj predstavke 35835/05, 43548/05, 43569/05 i 36986/06.

57 Committee of Ministers, „Decision case No. 20 – 16 cases against Serbia", 10. mart 2011, *https://hudoc.exec.coe.int /eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22CM/ Del/Dec(2011)1108/20E%22]}*, 10.9.2018.

58 Vid. čl. 20ž st. 1 i 7 Zakona o privatizaciji (*Službeni glasnik RS*, br. 38/01, 45/05, 123/07, 30/10, 93/12 i 119/12).

sprovodi po predlogu za izvršenje radi naplate novčanog potraživanja iz radnog odnosa."[59] Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR informisao je Komitet ministara o citiranoj odredbi. Zastupnik Srbije prikazao je tu odredbu kao opštu meru – zakonodavnu izmenu koja bi trebalo da spreči buduće povrede prava izvršnog poverioca, u postupku koji se vodi protiv društvenog preduzeća radi naplate potraživanja iz radnog odnosa.[60]

ECtHR utvrdio je u predmetu Vaskrsić protiv Slovenije povredu prava na imovinu, zato što je aplikantova kuća prodata u izvršnom postupku vođenom zbog minornog duga prema komunalnom preduzeću.[61] Ova povreda prava nije bila izolovan slučaj. U periodu od 1. januara 2008. do 1. marta 2012. godine radi namirenja potraživanja visine niže od 1.000 evra, u Sloveniji su sprovedena 32 izvršna postupka na nepokretnosti. Dužnici u tim postupcima gubili su vlasništvo nad nepokretnostima. ECtHR je našao da je uzrok povrede prava u predmetu Vaskrsić nedostatak u slovenačkom Zakonu o izvršenju i obezbeđenju, *Zakon o izvršibi in zavarovanju* (*uradno prečiščeno besedilo*, *Uradni list RS, številka 3/07*).[62]

Ocena strazburškog suda u predmetu Vaskrsić zahtevala je promene u pravu Republike Slovenije.[63] Slovenački Zakon o izvršenju i obezbeđenju noveliran je *Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvršbi in zavarovanju* (*Uradni list Republike Slovenije*, broj 11/2018).

Izvršni sud je, nakon izmena, obavezan da *ex officio* ispita da li je prodaja stambene nepokretnosti izvršnog dužnika u skladu sa načelom proporcionalnosti, kao i da obavesti centar za socijalni rad u slučaju da je potraživanje izvršnog poverioca nesrazmerno malo naspram vrednosti nepokretnosti u kojoj izvršni dužnik živi. Sud u postupku izvršenja na nepokretnosti, pre donošenja zaključka o prodaji kuće (doma),

59 Čl. 9 st. 5 Zakona o izvršenju i obezbeđenju (*Službeni glasnik RS*, br. 31/11 i 99/11) (dalje: ZIO 2011).

60 Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR, ažurirani akcioni plan u predmetu EVT company i 15 drugih predmeta protiv Srbije od 20. oktobra 2012, 6, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2012)970E%22]}*, 10.9.2018.

61 Vid. K. Rihtar, „Enforcement Against Real Estate Over a Minor Debt: the Vaskrsić Case", *Harmonuis*, 1/2017, 343–359.

62 ECtHR, *Vaskrsić v. Slovenia,* 25. april 2017, broj predstavke 31371/12, § 56 i 82.

63 K. Rihtar, *op. cit.*, 357.

mora po službenoj dužnosti da utvrdi da li izvršni dužnik ima druge imovine kojom se može namiriti potraživanje. Zakonskim izmenama data je široka mogućnost sudu da na predlog izvršnog dužnika, centra za socijalni radi, ili po sopstvenoj inicijativi, odloži izvršenje na nepokretnosti u kojoj izvršni dužnik stanuje. Navedene izmene u slovenačkom Zakonu o izvršenju i obezbeđenju dovoljne su da spreče ponavljanje povrede prava sličnu povredi utvrđenoj presudom ECtHR u predmetu Vaskrsić.[64]

5.2. Promena sudske prakse

Nacionalni sudovi, tumačenjem domaćih zakona na način protivan Konvenciji, mogu prouzrokovati povrede subjektivnih prava.[65] Promena sudske prakse zbog toga je opšta mera koja se nekada preduzima u cilju izvršenja presude ECtHR.

Čl. 4 Protokola 7 uz Konvenciju jemči pravo da se ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari (*ne bis in idem*). ECtHR je presudom Milenković protiv Srbije utvrdio povredu ovog prava, zato što je aplikant Momčilo Milenković u krivičnom postupku osuđen zbog toga što je „udario R. C. u levi obraz i nakon što je oborio R. C, nastavio da ga udara u glavu čime mu je naneo teške telesne povrede opasne po život", iako je prethodno prekršajno kažnjen za to što je „nekoliko puta oštećenog R. C. udario u glavu i poverdio ga".[66]

Objektivnim pravom Republike Srbije zabranjeno je dvostruko kažnjavanje u istoj stvari.[67] Povreda prava podnosiocu Milenković Momčilu nije prouzrokovana nedostacima u srpskom zakonu.

64 Vid. Ministry of Justice of Republic of Slovenia, „Action report *Vaskrsić v. Slovenia* od 26. marta 2018", *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2018)345E%22]}*, 10.9.2018, i Committee of Ministers, Resolution CM/ResDH(2018)261 od 4. jula 2018, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22001–185097%22]}*, 20.9.2018.

65 D. Forst, *op. cit.*, 9.

66 ECtHR, *Milenković v. Serbia*, 1. mart 2016, predstavka broj 50124/13, § 7, 10, 48 i 49.

67 Odredbom čl. 34 st. 4 Ustava Republike Srbije (*Službeni glasnik RS*, br. 98/06) utvrđeno je da niko ne može biti gonjen ni kažnjen za krivično delo za koje je pravnosnažnom presudom oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili postupak pravnosnažno obustavljen, kao i da istim zabranama podleže vođenje postupka za neko drugo kažnjivo delo. Odredba čl. 6

Apelacioni sud u Nišu, kao drugostepeni krivični sud, ocenio je da okrivljenog Momčila Milenkovića treba osuditi za osobito tešku telesnu povredu nanetu oštećenom R. C, iako je okrivljeni zbog istih udaraca nanetih oštećenom ranije prekršajno kažnjen. Apelacioni sud u Nišu obrazložio je da su opisi dela zbog kojih je aplikant kažnjavan bitno drugačiji. U postupku po ustavnoj žalbi, Ustavni sud je zaključio da je obrazloženje presude Apelacionog suda u Nišu „potpuno ustavnopravno prihvatljivo".[68]

Povreda ljudskih prava u slučaju Momčila Milenkovića izvire iz sudske prakse. Sudovi Republike Srbije, uključujući tu i Ustavni sud, merodavno pravo nisu tumačili u skladu sa strazburškim standardima. Opšta mera koju je bilo potrebno preduzeti u cilju prevencije sličnih povreda načela *ne bis in idem* u budućnosti jeste promena sudske prakse, pre svega prakse Ustavnog suda.

Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR obavestio je Komitet ministara da je Ustavni sud svoju praksu doveo u sklad sa stavovima strazburškog suda.[69] Ova promena sudske prakse može sprečiti da u Srbiji ponovo dođe do povrede prava zajemčenog odredbom čl. 4

Zakonika o krivičnom postupku (*Službeni list SRJ*, br. 70/01 i 68/02 i *Službeni glasnik RS*, br. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07 i 122/08), koji je bio u primeni kada se vodio postupak protiv podnosioca Milankovića, takođe predviđa da niko ne može biti gonjen ni kažnjen za krivično delo za koje je pravnosnažnom presudom oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili postupak pravnosnažno obustavljen. Čl. 4 st. 1 Zakonika o krivičnom postupku koji je trenutno na snazi, propisuje da niko ne može biti gonjen za krivično delo za koje je odlukom suda pravnosnažno oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili je postupak pravnosnažno obustavljen. Čl. 8 Zakona o prekršajima (*Službeni glasnik RS*, br. 101/05, 116/08 i 111/09), koji je važio u vreme događaja propisuje da niko ne može biti kažnjen u prekršajnom postupku dva ili više puta za istu prekršajnu radnju i da se neće kazniti za prekršaj lice koje je u krivičnom postupku ili u postupku za privredni prestup pravnosnažno osuđeno. Odredba čl. 8 st. 1 važećeg Zakona o prekršajima (*Službeni glasnik RS*, br. 65/2013, 13/2016 i 98/2016) propisuje da se nikome ne može ponovo suditi niti mu može ponovo biti izrečena prekršajna sankcija za prekršaj o kome je već pravnosnažno odlučeno u skladu sa zakonom.

68 ECtHR, *Milenković v. Serbia*, 1. mart 2016, predstavka broj 50124/13, § 12 i 16.

69 Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR, odgovor Republike Srbije na podnesak Udruženja za zaštitu ustavnosti zakonitost od 28. septembra 2017. godine, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2017)1105E%22]}*, 20.9.2018.

Protokola 7 uz Konvenciju, koja je slična povredi utvrđenoj u presudi *Milenković v. Serbia.*[70]

Donošenje opšte mere koja može trajno sprečiti povredu subjektivnog prava sličnu povredi utvrđenoj presudom ECtHR, nekada zahteva duži period. Nova kršenja Konvencije ne bi trebalo da se dogode ni u vremenu koje protekne između donošenja presude ECtHR i preduzimanja hronološki poslednje mere za njenu implementaciju u nacionalni pravni sistem. Radi prevencije povreda prava u tom među-periodu, mogu se doneti tzv. među-mere. Međumere treba da onemoguće povredu prava samo privremeno, do usvajanja kompleksnijih mera koje će trajno sprečiti da se slična povreda ponovi.[71]

Za donošenje odluke kojom nadležni domaći sud menja sudsku praksu, po prirodi stvari potrebno je manje vremena nego da Narodna skupština usvoji novi zakon. Sudska praksa brže se može dovesti u sklad sa strazburškim standardima, nego nacionalno zakonodavstvo. Promena sudske prakse zbog toga može biti adekvatna među-mera za sprečavanje povreda subjektivnih prava, do usvajanja i stupanja na snagu novog zakona.

Srpski ZIO 2011. predstavlja opštu meru za implementaciju presuda ECtHR u nacionalni pravni sistem. Republika Srbija tim zakonom, između ostalog, htela je da spreči da gubi sporove u strazburu po predstavkama zaposlenih iz društvenih preduzeća. Vlada Republike Srbije na sednici održanoj 30. decembra 2010. godine odlučila je da Narodnoj skupštini predloži usvajanje tog zakona.[72] ZIO 2011. usvojen je 5. maja, a objavljen u službenom glasilu 9. maja 2011. godine. Predlog zakona predviđao je *vacatio legis* od 90 dana,[73] a usvojeni tekst zakona od 4 meseca.[74] Stoga je postojala potreba da se nekom drugom, bržom merom, spreči da u izvršnim postupcima pre početka primene tog zakona, dođe do novih povreda prava zaposlenih u društvenim preduzećima.

70 Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR, akcioni izveštaj u predmetu Milenković protiv Srbije od 28. septembra 2017. godine*, https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2017)1098E%22]}*, 20.9.2018.

71 *Guide for drafting action plans and reports*, 8.

72 Vid. Vlada Republike Srbije, *http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=145981*, 20.9.2018.

73 Čl. 363 predloga Zakona o izvršenju i obezbeđenju, *http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id =124837*, 20.9.2018.

74 Čl. 363 ZIO 2011.

Zastupnik Republike Srbije 22. oktobra 2010. godine informisao je Vrhovni kasacioni sud da organi Saveta Evrope sa pojačanom pažnjom nadziru implementaciju presuda ECtHR protiv Srbije, koje su donete zbog nedelotvornog izvršnog postupka. Građansko odeljenje Vrhovnog kasacionog suda, promenilo je sudsku praksu tako što je 24. februara 2011. godine utvrdilo novi pravni stav o izvršnim postupcima protiv društvenih preduzeća u restrukturiranju. Po tom stavu „izvršni postupci koji se odnose na naplatu novčanih potraživanja iz radnog odnosa utvrđenih izvršnim ispravama protiv dužnika, subjekata privatizacije u restrukturiranju, neće se prekidati, a prekinuti postupci će se nastaviti i okončati".[75]

Promena sudske prakse o ovom pitanju predstavlja jednu opštu meru privremenog karaktera. Ona je trebalo da spreči da se pre početka primene adekvatnih zakonskih rešenja, u postupcima prinudne naplate potraživanja iz radnog odnosa od društvenog preduzeća u restrukturiranju, ponove povrede prava iz Konvencije.[76]

5.3. Ostale opšte mere

Zakonske izmene i promene u sudskoj praksi nisu jedine mere koje mogu da spreče povrede ljudskih prava. Radi izvršenja strazburške presude ponekad je potrebno preduzeti praktične mere, tj. mere koje imaju faktičku prirodu.

Čl. 3 Konvencije utvrđuje zabranu mučenja. Saglasno ovoj odredbi države su obavezne da svakog unutar svoje jurisdikcije zaštite od mučenja, ili nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Države su dužne da preduzmu aktivnosti kojima se pojedinac štiti od ovakvog tredmana, čak i ako ga takvom tretmanu podvrgava drugo privatno lice.[77]

Republika Hrvatska ove obaveze nije ispunila u slučaju Dalibora Đorđevića, mentalno i fizički zaostalog mladića srpske nacionalnosti.

75 Vrhovni kasacioni sud, Građansko odeljenje, konačni tekst pravnog shvatanja o sprovođenju izvršenja sa izdvojenim mišljenjem, *https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/PRavno%20shvatanje%20-%20sprovo%C4%91enje%20izvr%C5%A1enja.pdf*, 21.9.2018.

76 Vid. Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR, ažurirani akcioni plan u predmetu EVT company i 15 drugih predmeta protiv Srbije od 20. oktobra 2012, 5.

77 ECtHR, *E. and others v. the United Kingdom,* 26. novembar 2002, broj predstavke 33218/96, § 88.

Podnosilac Dalibor Đorđević živeo je u prizemlju stambene zgrade u neposrednom susedstvu jedne osnovne škole u Zagrebu. Učenici te škole godinama su zlostavljali aplikanta, najčešće pri povratku kući sa nastave. Zlostavljanje se sastojalo u vređanju, oduzimanju lopte, pljuvanju, uriniranju ispred vrata aplikantovog stana, udaranju, a jednom prilikom dva dečaka gasili su cigarete o desnu i levu ruku aplikanta. U postupku protiv države Hrvatske, strazburški sud utvrdio je povredu zabrane mučenja, odnosno nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja.[78]

Sam zakon i sudska praksa teško da mogu zaštititi ugrožene osobe od dece koja ne podležu kaznenoj odgovornosti.[79] Kako bi se predupredilo da druga ugrožena lica pretrpe zlostavljanje, koje je slično zlostavljanju kome je Dalibor Đorđević bio izložen, neophodno je preduzeti praktične mere.

Zastupnik Republike Hrvatske pred ECtHR obavestio je Komitet ministara kako će policija u Hrvatskoj, u saradnji sa obrazovnim institucijama vršiti aktivnosti radi prevencije nasilja u školama i zonama u blizini škole. To je bila jedna od mera za izvršenje presude *Đorđević v. Croatia.* [80]

Republika Srbija preduzela je niz opštih mera faktičke prirode u cilju prevencije povrede prava na suđenje u razumnom roku i izvršenja presuda ECtHR. U te mere ubrajaju se izgradnja, odnosno renoviranje sudskih zgrada, zapošljavanje dodatnog osoblja u pravosudne organe, unapređenje tehničkih uslova i kancelarijske opreme, uvođenje elektronskog sistema za administriranje sudskih predmeta.[81]

Faktička mera koja se najčešće preduzima radi izvršenja presuda ECtHR, jeste objavljivanje presude i njena diseminacija na jeziku države respondenta. Strazburška presuda se publikuje i čini dostupnim širokom krugu lica u odgovornoj državi, čak i ako je reč o izolova-

78 ECtHR, *Đorđević v. Croatia,* 24. jul 2012, broj predstavke 41526/10.

79 Hrvatsko pravo, isto kao i pravo Republike Srbije, propisuje da deca mlađa od 14 godina ne podležu kaznenoj, odnosno krivičnoj odgovornosti. Vid. čl. 7 st. 1 Kaznenog zakona Republike Hrvatske (*Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17) i čl. 4 st. 3 srpskog Krivičnog zakonika (*Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16).

80 Ured zastupnik Republike Hrvatske pred ECtHR, Ažurirani akcioni plan u predmetu Đorđević protiv Hrvatske od 3. aprila 2014, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2014)441E%22]}*, 9.9.2018.

81 Zastupnik Republike Srbije pred ECtHR, Ažurirani akcioni plan u predmetu EVT company i 15 drugih predmeta protiv Srbije od 20. oktobra 2012, 38–39.

nom slučaju povrede prava.[82] Ponekad je to jedina mera koju vlasti odgovorne države preduzimaju radi implementacije presude suda u Strazburu.[83]

Savet Evrope poseban značaj dao je ovoj meri. Komitet ministara preporučio je državama članicama da strazburški *case-law* učine dostupnim domaćim pravosudnim organima, kako bi presude donete na nacionalnom nivou bile u skladu sa stavovima ECtHR. Vlasti država članica trebalo bi i druge organe da upoznaju sa strazburškim presudama (npr. policiju, zatvorsku upravu, organe starateljstva...) koje su od značaja za obavljanje njihove nadležnosti.[84]

6. ZAKLJUČAK

Članice Saveta Evrope dužne su da postupaju po presudama suda u Strazburu. To postupanje se sastoji u isplati dosuđenog pravičnog zadovoljenja, ali i u preduzimanju opštih i pojedinačnih mera kojima se presuda implementira u nacionalni pravni sistem. Država je nadležna da sama izabere mere kojima će izvršiti strazburšku presudu. Konačnu ocenu o tome da li je država izabrala adekvatne mere i da li su te mere preduzete, daje Komitet ministara.

Mere za izvršenje presuda ECtHR mogu biti pojedinačne i opšte. Cilj pojedinačnih mera je da ukloni posledicu povrede prava po aplikanta. Najznačajnija pojedinačna mera za implementaciju strazburške presude jeste ponavljanje postupka povodom koga je izjavljena predstavka. Pojedinačne mere trebalo bi preduzimati čak i kada potpuno otklanjanje povrede prava nije moguće. Tim merama posledica povrede prava mogla bi se koliko-toliko sanirati.

---

82 Npr. povreda subjektivnog prava u predmetu *Valant v. Slovenia* bila je izolovani slučaj, ali ipak je presuda ECtHR objavljena i distribuirana širem krugu subjekata. Vid. Ministry of Justice of Republic of Slovenia, „Action report *Valant v. Slovenia*", 26. mart 2018, *https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2017)1376E% 22]}*, 10.9.2018.

83 *Guide for drafting action plans and reports*, 9.

84 Council of Europe, Committee of Ministers, „Recommendation Rec(2002)13 of the Committee of Ministers to member states on the publication and dissemination in the member states of the text of the European Convention on Human Rights and of the case-law of the European Court of Human Rights", *http://wwwold.justice.sk/a/dwn/l8/VMCS_odp_2002_13.pdf*, 21.9.2018.

Postoje izolovani slučajevi u kojima je narušavanje subjektivnog prava suštinski povezano samo sa specifičnim okolnostima konkretne situacije. U takvim slučajevima ne postoje sistemski, odnosno strukturalni nedostaci u nacionalnom pravnom sistemu koje bi trebalo otklanjati opštim merama.

Opšte mere za implementaciju presude ECtHR deluju preventivno. One bi trebalo da preduprede kršenje subjektivnog prava koje je slično već utvrđenoj povredi u postupku pred strazburškim sudom. Opštim merama otklanja se sistemeki ili strukturalni nedostatak u domaćem pravnom sistemu, koji je uzrok narušavanja prava zajemčenog Konvencijom. Zakonske izmene jesu najvažnija opšta mera koja se preduzima u cilju izvršenja presude ECtHR. Promena sudske prakse i njeno usklađivanje sa strazburškim standardima takođe je značajna opšta mera. Organi odgovorne države nekada radi prevencije novih povreda prava moraju preduzeti faktičke mere. Objavljivanje i diseminacija presude suda u Strazburu na jeziku države respondenta, može biti korisno za sprečavanje novih povreda prava.

Miloš Radovanović
PhD Candidate at the University of Belgrade, Faculty of Law

MEASURES FOR EXECUTION OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

Member States of the Council of Europe have a duty to execute the judgment of the European Court of Human Rights. This obligation will be fulfilled if the respondent state pays just satisfaction and if takes individual and general measures to implement the judgment in national legal order. The state is authorized to choose measures, but the Committee of Ministers of the Council of Europe shall examine the chosen measures and estimate if the measures are appropriate and if the judgment is executed.

Author will describe some measures taken in practice to execute a judgments of the Strasbourg Court, clarify division of the measures and explicate specific goals of the measures. Author will first briefly expose the procedure of the supervision of the execution of judgments of the European Court of Human Rights. Examples from all states of the Former Yugoslavia are given in the paper, but the most attention is dedicated to the Republic of Serbia.

Key words: *European Court of Human Rights. – Committee of Ministers of the Council of Europe. – Execution of judgments of ECtHR. – Supervision of the execution of judgments of ECtHR.*